

ÅTERBLICK.

Av STEN V. BRANDBERG.

Egentligen kan jag ju ingenting ifråga om naturen. Möjligen är jag tyckare och naturromantiker. Så egentligen borde jag ha hållit klaffen och tackat nej till Ulf T:s inbjudan att medverka i den här skriften.

Jag skräms också en aning av alla starka namn, som bubblar upp i mitt medvetande — Folke Persson, Evert Nyqvist, Gösta Samuelsson, Olle Jonsson, Erik Wiiman, Erik Fjällman, Ola Arheimer, Ulf T. Carlsson — nej, jag kan icke räkna dem alla . . .

Fast det är klart, skrivklåda har man ju. Och intresse har jag väl haft i ett 60-tal år, alltsedan jag var en av "Knallens" piltar i realskolan. Så ett kåseri kunde man kanske försöka åstadkomma . . .

När den första tioårsskriften (1934—44) skulle födas hade jag äran att tillhöra redaktionskommittén. Från dess sammanträden minns jag att Gösta Samuelsson var kvällssömnig. En kväll satt vi hemma hos mig i Enserudsgatan 26 (rivet numera) och hade arbetsordningen framför oss. Evert Nyqvist öppnade förhandlingarna, Olle Jonsson och jag fick väl någon syl i vädret, och Gösta — trött av tidens tand — somnade i en gungstol. Till slut var kvällens pensum avklarad, och det var dags att fika. Vi väckte Gösta, som sa: "Vi kanske ska sätta igång . . . "Det är redan gjort," sa vi, "du kan koncentrera dej på petisjuorna!" Och det gjorde han utan protester.

Medan jag ändå håller på och talar illa om Gösta är det väl lika bra att fortsätta. Han och jag skulle för många år sen nattetid bege oss ner till Nötön, bl.a. för att i dagbräckningen spana efter kärnhök. Framkomna satt vi och sov en stund i bilen. När vi någotsånär fått upp ögonen började vi förstås prata. Men Gösta verkade underligt reserverad. Det var kallt och ruggigt på morronkulan, men trots det bevade han ner sin bilruta. Så fick vi fram termosarna, och jag högg tänderna i en smörgås med en speciell, ny, oprövad dansk ost. Då började Gösta sniffa. Så smålog han och sa: "Jaså, var det *osten* ..." Det är såna där katastrofer som man får dras med resten av livet.

På trettitalet bodde jag sommartid på Vålön och promenerade Magasinsvägen in till stan på mornarna. En morron fick jag se en gulbrun grankotte helt omotiverat ligga ute på den kala delen av en grangren på cirka 2,5 meters höjd. När jag kom lite närmare såg jag en svans hänga ner från kotten, som alltså inte var någon kotte utan — som jag bedömde det — en hasselmus. När jag försökte närma mig ytterligare för att se bättre rusade den in mot den grova stammen och formligen rann nerför denna. Mitt sökande på marken var förstås lönlöst.

Idag kan jag möta både en och två harar på min morronpromenad uppe på Fältets gator. Turkduvorna håller till däruppe, och i träden vid torgälven samlas i höstskymningen stora, tunga svarta klumpar av kajor. För en del år sen sågs en utter på själva Kungsbron, och älgar kan gå fram och äta äpplen i trädgårdarna i stans utkanter. Men fåglarna jag minns från min ungdom — kornknarren på Järsbergsslätten och rapphönsen vid Lillhedens skräphåla (ungefär där Vänerbil finns nu) — de är inte längre tillfinnandes.

En sparvhök såg jag i november 1982. Och då kom jag att tänka på en sak som hände på fyrtitalet. Jag satt vid ett fönster i Enserudsgatan 26 och såg ner mot Lötälven, där en flock gråsparvar samlats i ett litet ensamt träd just vid älvkanten. (Mellan mig och älven fanns då ingen bebyggelse.) Gråspinkarna hade fri sikt åt alla håll. Det insåg tydligen också sparvhöken, som plötsligt kom in i bilden. För han dök ner mot ett dike, som löpte från Enserudsgatan ner mot älven och trädet. Han glidflög i diket, tills han plötsligt svingade sig upp mot de vettskrämda småfåglarna, som skingrades åt alla håll. Om jakten lyckades kunde jag inte bedöma, jag kunde bara beundra sparvhökens strategi.

Jag har förresten ett annat, ännu äldre minne av sparvhök. Jag bodde då i Källmo vid Gamla Karlskogavägen. På gården låg, parallellt med uthuset, en vedkast och den var belamrad med gråspinkar, som tjuvtradede vädeliga. Då kom en sparvhök farande, till synes ointresserad, åt ett annat håll. Men han hade förstås sett måltiden på vedkastan. Så fort han var skydd av uthuset gled han upp tätt utefter taket på bordsidan och ner tätt utmed taket på gårdssidan för att totalt överraskande dyka ner på småfågelpölen. Den jakten lyckades.

Det där sista hände på tjugutalet. Från den tiden minns jag att vi grabbar stod på en bro över "Vallsängsälva" (Wulfsängsälven öster om KPS) och tittade intresserat på en klunga av bäcknejonöga, som sugit sig fast nedströms på en sten med de små kropparna följsamt svajande i strömmen.

Blåsippor fanns ju — utom vid Östervik — vid Karabykullarna (i skogsområdet öster om Järsbergsslätten) och morkullsträck och tjäderspel förekom vid Säterbron. Tjäderspel fanns förresten så nära staden som på A 9:s nuvarande område väster om Hörselberget. Jag har ett minne av Evert Nyqvist på tal om tjäderspel. Han och jag och min bror Bertil var ute för att lyssna på tjäder, och när det började dagas skulle vi ta fram våra termosar. Då kom Evert på att han skulle fotografera oss. Men han skulle vara med själv. Så han plockade fram kamera och stativ, gjorde i ordning sin kaffemugg, tryckte på utlösaren och satte sig tillrätta hos oss. Men så kom han på att det var bråttom för han hade ställt in på för kort tid. Så han ryckte upp muggen med sån fart att han fick kaffet i ansiktet just i det ögonblick som kameran gjorde sitt. Den bilden godkände inte Evert utan tog en ny. Han är petig, Evert.

Det är kul med såna där fadäser. Särskilt när det är andra som råkar ut för dom. Men du frågar förstås, om jag aldrig gjort nåra tabbar själv. Joorå, många. Men mitt utrymme här är lyckligtvis begränsat. En enda episod får räcka. Vi skulle till Kvismaren på fyrtitalet för att träffa Erik Rosenberg m.fl. örebroare och titta på den blå kärnhöken. Först fick vi för att slippa det hållande regnet klämma in oss — elva man — i en pytteliten kur, med ryggsäckar!, i väntan på örebroarnas vägvisare, som aldrig kom. Till en början stod vi upp. Sen lade vi oss kors och tvärs — som när man lägger strö, men varken utrymmet eller luften eller orken räckte så värst länge. Vi fick ge oss ut i regnet och leta upp en lada, där vi upptäckte att det redan låg

ett luffargång, som var ute i samma ärende som vi. Vi kom dit vid 24-snåret och skulle väckas kl. 03.00. Vi kröp ner i höet i den mån det inte redan var inmutat — det blev vi varse om vi råkade trampa på någon. Det behövs inte mer än att någon får en lerig pjäxa i ansiktet så blir det ett evigt gnällande. Jag borrade ner mig i höet och försökte somna. Och det kanske hade lyckats om inte en råtta hade varit så efterhängsen. Varje gång jag skulle till att somna prasslade det till. Jag satte mig ideligen upp och trevade i höet. Men då var det minsann tyst. Strax innan reveljen gick fick jag tag på råttan. Det var min egen högerfot, som jag omedvetet hade rört på ibland. Och då uppstod ett äkta råttprassel. Men det var så dags då, när vi skulle upp och ut. För sent skall syndarn somna.

Spelande tjädertupp.

Foto: Alf Arrhenius.

Men sånt där är ju ingenting att prata om. Huvudsaken var att vi kom upp ur höet relativt helskinnade och upp på en höjd, från vilken vi kunde skåda den blå — uppifrån! Där vi stod hade varit bebyggelse långt tillbaka i tiden. Vid våra fötter växte hela mattor av backtimjan. Jag undrar om inte den infördes till Sverige av munkar, som för århundraden sen, efter viss läkarutbildning i Egypten, förde med sig medicinalväxter hem till sina klosterträdgårdar i Norden. Thymus används ju förresten fortfarande som medicin, fast inte i samma syfte som då.

Apropå Egypten kommer jag att tänka på om inte Bulgarien så i varje fall *Bulgaria globosa* (bombmurkla), som jag en enda gång påträffat. Det var i närheten av Rökärret, och jag hade inte kunnat identifiera den bruna, slemfyllda tvålkoppen utan Erik Wimans hjälp. Tidpunkten kan jag nu tyvärr inte erinra mig, men kanske var det i mitten av femtitalet.

Det är klart att jag minns konservatorn i Vike, Henning Gillström, men om honom har både jag (exempelvis i Värmlands Folkblad den 8/7 1939) och andra skrivit hela artiklar förut . . .

Och det är klart, att ett medlemskap alltsedan 1937 i Sällskapet för Naturskydd har medfört en massa kontakter och upplevelser. Knallens fågelplanscher och de 100 pressade växterna i skolan var väl början, strövtaggen med Evert efter orre, tjäder och ros Karl var en naturlig fortsättning. Och sen kom då färderna till Kvismaren, Östen, Hornborga, Kilsviken, Uppsjön, Baksjön m.fl, första svampexkursionen med Erik Wiman för decennier sen och alla därefter följande års svamphöstar, besöken hos Henning i Österås, Erik Fjällmans vandringar i floran häromkring, Olles skalbaggar, övernattnings på Nötön med bl.a. Gunnar Norman och Knallenhistorier — hade man tänkt på att spela in allt, som man kan göra nuförtin, hade det kunnat bli en både rolig och vacker jubileumsfilm.

Men man får vara glad att man har fått vara med på ett hörn och sett och hört och känt något, som fortfarande ligger därinne och glimmar som kattguld i minneskammaren.

Erik Wiman, Evert Nyqvist och Sten Brandberg på exkursion.

Foto: Evert Nyqvist